

GR 171 De Pinós a Paüls

Etapa 4 • De Talavera a Forès

14 de Març de 2015

Secció de Senders del Club Muntanyenc Mollet

Text de Manel Domènech

En aquesta etapa deixarem la comarca de la Segarra que, tal vegada, ha estat per una part dels participants una descoberta. Malgrat que la climatologia no ens ha estat favorable, ni l'època la més adient per a poder gaudir de les particularitats dels seu paisatge, esperem que hagi despertat en vosaltres un cert interès. Ha estat un territori important en d'altres èpoques per a Catalunya i actualment és encara ben viu, amb inquietuds, projectes i amb un creixement del PIB en els darrers anys -abans de la crisi-, com qualsevol de les altres comarques catalanes, encara que la visió que n'hem tingut en el recorregut que hem fet ens hagi ofert una imatge ancorada un punt en el passat.

Així és que fer un repàs del seu passat i present creiem que pot ser adient, junt amb les experiències que heu aplegat petjant el terreny, que és com millor es pot conèixer.

La Segarra

La “primera” Segarra

Sense entrar en detalls, cal esmentar que els primers assentaments són de les èpoques del Bronze i del Ferro (1800 a 700 aC, aprox.), que la poblaren fins a l'arribada dels romans (segle III aC, aprox.). La principal mostra del domini romà és *lesso*, que coneixem amb el nom actual de Guissona, i que probablement devia exercir de capital de totes aquestes terres. Actualment, un museu i el parc arqueològic així ho expliquen i certifiquen. Un altre assentament romà -en indret desconegut però probablement proper a l'actual Prats de Rei- de nom *Sigarra*¹, donaria nom a la comarca.

L'ocupació islàmica

Al segle VIII dC aquestes terres van estar sota domini islàmic i, com va passar en molts altres llocs, els seus habitants degueren convertir-se a la nova religió (*muladís*), conservar les creences cristianes (*mossàrabs*) o marxar. No sabem gran cosa d'aquesta època que, d'altra

¹ Que, al mateix temps, prendria el nom d'un assentament -*oppidum*- íber (s. VI-VII aC) a l'actual Prats de Rei, identificat com *Sikarra* i citat per Ptolomeu.

part, no va durar gaire perquè els francs van fer retrocedir els musulmans i, entorn a l'any 800, amb Girona i Barcelona reconquerides, la comarca va despoblar-se i va convertir-se en una zona de frontera que s'ha d'entendre com una important franja de terreny entre el regne franc i el califat de Còrdova.

Un territori que, poc a poc, s'anà reconquerint tal com mostren els castells de Sanaüja, Ribelles, l'Aguda i, especialment, Torre de Vallferrosa, cosa que inicià un primer repoblament important procedent de les muntanyes. Lentament, a redós de les primeres torres de guaita, sorgirien els castells i, dels assentaments inicials, els pobles, alguns dels quals hem tingut l'oportunitat de conèixer.

Amb la conquesta de Lleida el s. XII, desapareix en gran mesura el perill islàmic i s'instaura un poder feudal. En el s. XIII un altre important poder van aconseguir-lo els ordes militars al sud de la comarca, concretament la comanda templera de Granyena (la primera

que el Temple va fundar a la península ibèrica) i l'hospitalera de Cervera. Cal esmentar un tercer poder procedent dels senyorius eclesiàstics beneficiaris de nombroses deixes testamentàries i donacions dels senyors laics, com els monestirs de Santes Creus, Poblet, Montserrat, la canònica de Solsona o el bisbe d'Urgell.

Montcortès de la Segarra. (Foto: inforural.com)

Graner de Catalunya

Amb el pas dels segles, les torres es transformen en castells i, després, els castells en palaus, com Montcortès, l'Aranyó i d'altres, gràcies a la prosperitat de l'enorme potencial agrícola que va aconseguir la comarca durant els segles medievals amb el conreu del blat, motiu pel qual la Segarra fou coneguda com el "graner de Catalunya".

Durant molts segles, Catalunya ha estat deficitària de blat, perquè el pa va esdevenir un element bàsic en la dieta alimentària, i les periòdiques sequeres foren causa d'anyades de fam cosa que propicià un seguit de pestes devastadores de la població, i no hi havia cap altra solució que importar-lo, bé dels regnes de Castella i Lleó o d'altres contrades més llunyanes. Una cançó dels camperols castellans demanava: "lluvia, sol y guerra en Sebastopol"

per aconseguir un bon negoci... Si bé eren normals les dues primeres peticions, la tercera no tenia cap sentit; fins que un antropòleg i folklorista va descobrir que la petició de guerra era perquè els catalans no poguessin proveir-se de blat al port de Sebastopol, a la península de Crimea, en el mar Negre i l'haguessin de comprar als camperols castellans. Si els catalans anaven tan lluny a carregar blat no era pel preu, com cal suposar; el motiu era pel seu transport, molt més segur i ràpid en vaixell que fet amb carro per lents i difícils camins plens de bandolers.

A partir del s. XIII la Segarra té una nova font de riquesa que prové de les plantacions de safrà. Durant el s. XIV i XV el consum de safrà es va estendre i posar de moda per tot Europa. S'utilitzava en la cuina, la medicina, els perfums i el tint de robes de luxe. Aquesta important demanda va fer incrementar notablement el seu conreu a la comarca que disposava d'unes condicions climàtiques òptimes pel seu cultiu. Catalunya fou un dels principals productors europeus i el tradicional domini del comerç aconseguí la resta, especialment amb els mercaders alemanys i savoians.

Resulta curiós pensar com devien ser aquestes contrades durant els mesos d'octubre i novembre quan florien les safraneres i el color violat envaïa el paisatge suau i harmoniós. De matinada, quan no havia acabat de sortir el sol i les flors encara estaven obertes, totes les famílies, sortien a collir el safrà. I cap a la tarda, al voltant d'una taula, grans i petits es dedicaven, de manera pacient, a arrencar els estams de la flor (*esbrinar*) que, després, s'assecarien per poder comercialitzar.

Un camp de safrà (Font: laxarxa.com)

Una imatge comú en el nostre transitar per la Segarra: un camp de cereal i un castell enrunat, la Torres del Gili, prop de Cervera. (Foto: J. Luque)

Trets actuals més importants

La comarca pertany a la conca hidrogràfica del Segre, tot i que no es pot dir que es tracti d'un terreny abundant d'aigües, ja que en temporades de sequera persistent pot arribar a haver-hi restriccions d'aigua als pobles. La pluja ronda els 500 mm, el fred a l'hivern pot arribar fins a -8 °C i -10 °C i la boira hi fa sovint acta de presència, com heu comprovat.

Agrupa vint-i-un municipis, repartits en 722,8 km², d'una superfície petita o mitjana; n'hi ha només sis amb una superfície superior als 50 km². La població total de la comarca és de 21.703 habitants (padró del 2007) i la densitat de població és de 30 habitants/km². La capital, Cervera, és el municipi més poblat, amb 9.093 habitants; darrere hi ha Guissona (5.253 h.), Torà (1.333 h.) i Sant Guim de Freixenet (1.060 h.). La resta de municipis tenen menys de 700 habitants.

La base de l'economia de la major part de la comarca encara és l'agricultura, i especialment la de secà. El terreny, que en els seus orígens no era gaire propici als conreus, avui dia sí que ho és gràcies a l'esforç humà, que és fa evident en l'aspecte dels camps: marges i parets de pedra, l'aprofitament de qualsevol rierol com a rec, els munts de

pedregam de les vores retirats dels camps per llaurar-los, camps aplanats i d'altres de treballats tot i el desnivell. El 2006 hi havia 47.392 ha destinades a conreus, que corresponien al 65,7% de la superfície comarcal, segons el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAR).

A la comarca hi ha una forta especialització cerealística, i cal dir que els cereals no només ocupen la major part del terreny conreat (el 2006, el 84,23% dels cultius era de cereals). L'ordi, que s'utilitza cada vegada més per a pinsos, és el cereal més conreat. També s'hi fa blat, alfals, blat de moro i patates. Cal dir que tant l'olivera com la vinya, tot i ser cultius propis de la comarca, avui dia tendeixen a l'extinció. La ramaderia és un bon complement a l'agricultura, i el sector porcí és el més important.

Pel que fa al sector secundari, la Segarra és una comarca amb una important implantació industrial, relacionada amb les seves activitats agràries, i es concentra principalment a Cervera i Guissona. Cal esmentar la Cooperativa Agropecuària de Guissona, ben coneguda per la seva oferta comercial, i és una de les indústries alimentàries més importants de Catalunya. Els altres subsectors industrials que tenen certa rellevància són el d'equipament elèctric, electrònic, òptic, el del material de transport, i el de la metal·lúrgia i productes metàl·lics.

Un present per al futur

Aquesta es la comarca catalana on hi ha més castells, a més d'un important patrimoni de romànic religiós i algunes excepcionals viles closes -poblacions dins de muralles- en diferents estats de conservació però d'un gran atractiu turístic que caldria potenciar. Jaume Moya i Jesús Roig han publicat la guia *"Els castells de la Segarra. Onze itineraris per la marca segarrenca"*, un treball que segons explica el mateix Moya pretén mostrar la comarca com un autèntic reclam turístic de la Catalunya interior a través d'aquestes forteses monumentals. Els itineraris recorren bona part dels més de 120 castells documentats que hi ha i, en aquest sentit, Moya destaca que el "secret" de les rutes és que el visitant pot fer un recorregut per deu segles d'història de castells.

Un increment recent del turisme interior i també exterior ja s'ha fet sentir, per la seva història, per la gastronomia i per les nombroses activitats que s'hi desenvolupen. El passat dissabte 14 de febrer, s'inaugurà al Castell de Concabella, l'*Arxiu del Fons Documental de la Fundació Manuel de Pedrolo*, amb la presència del Conseller de Cultura Ferran Mascarell, d'Adrià Marquilles, alcalde de Plans de Sió i president del Consell Comarcal, i la filla de l'autor i presidenta de la *Fundació Manuel de Pedrolo*, Adelais de Pedrolo. En aquest fons es poden trobar manuscrits originals de les seves obres, primeres edicions dels llibres, còmics, gran quantitat d'articles sobre la seva obra i articles seus. Entrevistes, traduccions, premis literaris, correspondència, cartellisme... i una extensíssima bibliografia.

Sens dubte l'escriptor segarrenc Manuel de Pedrolo fou un del més importants del segle passat, amb una vasta producció literària de diversos gèneres i d'un alt nivell, dissortadament

poc conegut per diverses causes, la principal per una constant vindicació dels drets de Catalunya que molestava a l'establiment polític. Dins de l'*Espai Pedroló* s'integra una exposició permanent tant de la seva dimensió biogràfica com literària, i pot ser un lloc on oferir a les entitats culturals la possibilitat de realitzar conferències i altres activitats, així com l'organització de reunions de treball, i un lloc adient per als estudiosos actuals i futurs de la seva obra.

Un altre aspecte que mostra l'actual inquietud que es viu en aquest territori és la possible creació d'una "Alta Segarra" per aquest 2015. Després de les properes eleccions municipals podria constituir-se definitivament un nou ens comarcal a Catalunya: la 42ena. comarca amb capital a Calaf i que reuniria les poblacions de la *Mancomunitat Intermunicipal Voluntària Segarrenca*: Calaf, Els Prats de Rei, Pujalt, Castellfollit del Riubregós, Calonge de Segarra, Sant Martí de Sesgueioles, Sant Pere Sallavinera, i podria afegir-s'hi Veciana. Joan Caballol, tinent d'alcalde de Calaf, explica que *"el procés serà diferent al del Moianès i al del Lluçanès, per nosaltres no hi haurà una llei específica"*. Aquestes comarques volien constituir-se mitjançant una consulta, però l'actuació del Tribunal Constitucional que ha suspès la llei, les ha afectat. Caballol espera que la concreció de l'Alta Segarra es produeixi a través de la Llei d'Ens Locals.

Bibliografia

- AA.VV. (1983). Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Volum IX: La Segarra, l'Urgell i la Conca de Barberà. Enciclopèdia Catalana.
- Anònim. La Segarra. (Recuperat d'Internet el 26/02/2015 a: <http://www.viucat.cat/comarques/segarra.asp?xxi=1>).
- Verdés Pijuan, Pere. Aproximació històrica a la Comarca de La Segarra evolució política i econòmica. (Recuperat d'Internet el 26/02/2015 a: <http://www.santdubte.com/jornada2.htm>).